

بهره‌برداری از شبکه‌های اجتماعی در آرشیوها

نیره خداداد شهری

■ چکیده

آرشیو به دلیل پویایی نیازهای مخاطبان و تنوع در محمل‌های اطلاعاتی، به‌عنوان مرکز نگهدارنده میراث مکتوب و مضبوط دانش بشری، باید با جریان پویایی و نوگرایی همراه باشد و با عرضه خدمات کاربرپسند، رضایت مراجعان خاص خود را جلب کند. از سوی دیگر با گسترش کاربردهای فناوری اطلاعات و ارتباطات در زندگی روزمره شاهد شکل‌گیری نسل جدیدی از ابزارهای اینترنتی هستیم که امکانات بیشتری را برای روابط متقابل، مذاکره، گفتگو و به‌طور کلی ارتباط دو سویه و چندسویه فراهم آورده است. نسل نوین وب، ناظر به شکل‌گیری اینترنت محاوره‌ای است که امکان برقراری ارتباطات چندگانه و در واقع محاوره دائمی میان کاربران شبکه جهانی اینترنت را فراهم ساخته است. لذا در مقاله حاضر، محقق پس از معرفی اجمالی وب ۲ و شبکه‌های اجتماعی، به کاربرد این رسانه جدید در آرشیو پرداخته و دو جنبه سندی و ابزاری بهره‌برداری از وب ۲ در آرشیو را به بحث می‌گذارد و در نهایت مزایا و معایب استفاده از شبکه‌های اجتماعی در آرشیو را مطرح می‌کند.

کلیدواژه‌ها

آرشیو؛ شبکه‌های اجتماعی؛ وب ۲.

فصلنامه آرشیو ملی، سال اول، شماره سوم، پائیز ۱۳۹۴، صص ۲۶-۴۵

بهره‌برداری از شبکه‌های اجتماعی در آرشیوها

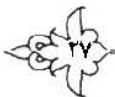
نیره خدادادشهری^۱

مقدمه:

آرشیو در دنیای امروز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده و یکی از منابع تحقیقی و پژوهشی به حساب می‌آید. سالهاست که همه کشورهای پیشرفته به سابقه تاریخی کشور و ملت خویش توجه شایان کرده‌اند چرا که به معنای واقعی، گذشته چراغ راه آینده بوده و پیوستگی تاریخ شخصیت اجتماعی هر قوم و ملت، امری انکارناپذیر است. غفلت از لحظه‌ها و حادثه‌ها در گذشته چه در ارتباط با زندگی فرد و چه در ارتباط با زندگی خانوادگی و چه نهادها و سازمان‌ها و حتی دولت‌ها و ملت‌ها به معنای مخدوش کردن آیین تمام‌نمای شخصیت آنهاست (فدایی، ۱۳۹۰، ص ۱۸۸). امروزه بشر با پشت سر گذاشتن تجربیات گوناگون، بیش از هر زمان دیگری طالب پژوهش بر پایه حقایق و واقعیت‌ها - و نه بر محور افسانه‌ها و خرافات- است.

پیشینه‌های آرشیوی چه به صورت کاغذی و چه به صورت دیگر محمل‌های اطلاعاتی، حاصل فعالیت‌های روزانه افراد است که پژوهشگران آن‌ها را به خاطر داشتن ارزش اداری، تاریخی و پژوهشی به کار می‌برند. این منابع، حاوی اطلاعات فراوانی هستند که باید به شکل منسجم و منظم سازماندهی شوند تا بتوان آن‌ها را با سرعت و سهولت در دسترس علاقه‌مندان قرار داد. همان‌طور که به سمت عصر الکترونیکی حرکت می‌کنیم، باید بدانیم که در عصر جدید توجه به دو مقوله سرعت و سهولت دسترسی، امری مهم و قابل توجه است. با توجه به رشد سریع تولید منابع آرشیوی، نویسندگان، ناشران، شرکت‌ها و دولت‌ها در به کارگیری فنآوری‌های

۱. دانشجوی کارشناسی‌ارشد
مطالعات آرشیوی دانشگاه
الزهراء و آرشیودار مرکز اسناد
استان مقدس قم
shahri.lib.65@gmail.com

جدید جهت انتشار این منابع تأکید فراوان دارند. امروزه این باور وجود دارد که حیات و بقای جوامع پیشرفته به اطلاعات قابل دسترس و نیز به فناوری پیچیده‌ای وابسته است که نقش مهم آن را در پیشرفت زندگی ملل به وضوح می‌توان دید. این فناوری گسترده - که با نام فناوری اطلاعاتی و ارتباطی شناخته می‌شود- در امر ارتباطات، ذخیره‌سازی، بازیابی و توزیع و اشاعه اطلاعات تأثیر به‌سزائی داشته است (سهیلی، خلیلی و دالوند، ۱۳۸۸، ص ۸۴).

آرشیو به‌دلیل پویایی نیازهای مخاطبان و تنوع در محمل‌های اطلاعاتی، به‌عنوان مرکز نگهدارنده میراث مکتوب و مضبوط دانش بشری، باید با جریان پویایی و نوگرایی همراه باشد و با عرضه خدمات کاربرپسند، رضایت مراجعان خاص خود را جلب کند. مراکز آرشیوی با استفاده از فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی همچون نرم‌افزارهای اجتماعی، به کاربران کمک می‌کنند تا در امور مشترک و موردعلاقه، فعالیت کرده و در این میان، برای توسعه مجموعه منابع مراکز آرشیوی نیز همکاری کنند (اصنافی، پاکدامن‌نائینی و باواخانی، ۱۳۸۸، ص ۹۶).

امروزه با گسترش کاربردهای فناوری اطلاعات و ارتباطات در زندگی روزمره شاهد شکل‌گیری نسل جدیدی از ابزارهای اینترنتی هستیم که امکانات بیشتری را برای روابط متقابل، مذاکره، گفتگو و به‌طور کلی ارتباط دو سویه و چندسویه فراهم آورده است. نسل نوین وب، ناظر به شکل‌گیری اینترنت محاوره‌ای است که امکان برقراری ارتباطات چندگانه و در واقع محاوره دائمی میان کاربران شبکه جهانی اینترنت را فراهم ساخته است. از این رو، رسانه‌ها یا شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان مهم‌ترین مصادیق این امر، به محلی برای حضور اقشار مختلف جامعه به‌ویژه جوانان و امکان تبادل آرا و افکار ایشان و تأمین نیازهای متناسب با زندگی اجتماعی جوانان تبدیل شده‌اند. (بشیر و افراسیابی، ۱۳۹۱، ص ۳۲). بدین لحاظ کاربران در عصر جدید مصرف‌کنندگانی منفعل نیستند و به‌صورت خودجوش به تولید متن و مدیریت محتوا می‌پردازند. این امر بر آزادی عمل کاربران در ارائه و خلق متون مختلف، به دور از هرگونه نظارت و سانسور، می‌افزاید (امیری و نوری، ۱۳۹۱، ص ۴۰).

در مقاله حاضر، با توجه به نقش مهم آرشیوها در جوامع، برآنیم تا امکان بهره‌برداری از شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان قوی‌ترین رسانه برخط دنیا را در آرشیوها بررسی کنیم. به‌همین منظور ابتدا مفاهیمی چون اینترنت، وب، وب ۲ و شبکه‌های اجتماعی مرور می‌شود، سپس کاربرد شبکه‌های اجتماعی در آرشیوها موردبررسی قرار می‌گیرد. در نهایت نیز به مزایا و معایب به‌کارگیری شبکه‌های اجتماعی در آرشیوها پرداخته می‌شود.

اینترنت و وب

نیوتن معتقد بود که زمان و مکان، مفاهیمی عینی و مطلق بوده و وابسته به ذهن بشر نیستند،

اما کانت آن‌ها را مقوله‌های ذهنی بشر می‌دانست. به نظر می‌رسد امروز هیچ کدام از این دو نظریه اعتباری ندارد و زمان و مکان بیش از آنکه واقعی باشند، مجازی هستند و به عبارتی نه در عین و نه در ذهن بلکه در زیر دکمه‌های رایانه و ابزار فناوری جدید است. دو مورد از بزرگ‌ترین اختراعات قرن اخیر، رایانه‌ها و اینترنت / وب بود. ترکیب این دو، دنیای اطلاعات رقمی جهانی یا دنیای مجازی را به وجود آورد. در آستانه قرن بیست و یکم، اینترنت یا شبکه شبکه‌ها، آخرین برگ ارتباطات نامیده شد. این سامانه که بزرگ‌ترین سامانه ارتباطی است که انسان تاکنون به آن دست یافته، در بستر جنگ سرد متولد شد (نجفقلی‌نژاد، حسن‌زاده و صادق‌زاده و ایقان، ۱۳۹۰، صص ۱۱-۱۶). اینترنت، از منشأ نظامی آن - به‌عنوان سامانه ارتباطی ضد هسته‌ای برای ارتش آمریکا در دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ - تا توسعه آن به‌عنوان وسیله‌ای برای پژوهش علمی در دهه ۱۹۸۰، راه‌درازی پیموده و در دهه ۱۹۹۰ به‌شکل یک وسیله ارتباطی، سرگرم‌کننده و بازرگانی عصر اطلاعات ظاهر شده است. برخی کارکردهای اینترنت در حوزه اطلاع‌رسانی و مزایای آن برای جامعه جهانی اطلاعات و دانش را می‌توان به‌صورت زیر خلاصه کرد:

- ✓ کاهش زمان صرف‌شده برای انتقال اطلاعات با حذف فاصله جغرافیایی در دنیای مجازی؛
- ✓ حذف واسطه‌ها در مبادله اطلاعات از تولیدکننده تا مصرف‌کننده؛
- ✓ توسعه ابزارهای ارتباطی مثل پست الکترونیکی برای تبادل اندیشه میان دانشمندان و جوامع اطلاعاتی؛
- ✓ سرعت فرایند انتشار منابع الکترونیکی نسبت به فرایند انتشار همان منابع به‌صورت چاپی؛
- ✓ صرفه‌جویی در فضای لازم برای نگهداری و ذخیره منابع و محمل‌های اطلاعاتی به‌عنوان چالشی در مجموعه‌های منابع چاپی؛
- ✓ گسترش دامنه دسترسی از جامعه اطلاعاتی محلی به جامعه جهانی اطلاعات؛
- ✓ افزایش استفاده از اطلاعات به‌دلیل سهولت و سرعت دسترسی؛
- ✓ تسریع و تسهیل رشد تصاعدی تولید دانش (نجفقلی‌نژاد، حسن‌زاده و صادق‌زاده و ایقان، صص ۳۷-۳۹).

اینترنت یکی از اختراعات مهم و پیچیده در تاریخ بشر است. از زمان ظهور اینترنت و امکانات متنوع آن روزبه‌روز شاهد تسریع ارتباطات میان جوامع مختلف هستیم. از جمله امکانات اینترنت که باعث سرعت بخشیدن به ارتباطات بشری و تبادل افکار شده، شبکه جهانی وب است. وب جهانی با تاریخ ۱۵ ساله خود در فضای اطلاعاتی جهان بیش از یک میلیارد استفاده‌کننده دارد و هم‌اکنون پس از پست الکترونیکی پرطرفدارترین سرویس شبکه

اینترنت است. برخلاف پیچیدگی و شگفت‌انگیز بودن اینترنت، ماهیت وب نسبتاً ساده است زیرا وب فقط بخشی از اینترنت بزرگ است و از طرف دیگر وب یک برنامه در حال تغییر و تکامل است (صابری و صدیقی، ۱۳۸۶، ص ۱۱).

وب توسط برنرز لی دانشمندی که در آزمایشگاه بزرگی به نام CERN کار می‌کرد، در سال ۱۹۸۹ ایجاد شد. وب راهی برای مدیریت محتوا در اینترنت است که براساس پروتکل‌های مشترک و استانداردها عمل می‌کند. این بدین معنی است که با استفاده از یک زبان رایانه‌ای مشترک به نام اچ.تی.ام.ال.^۱ می‌توان از هر نوع رایانه‌ای به هرگونه اطلاعات موجود در وب دسترسی داشته و آن‌ها را ذخیره کرد. اما اختراع برنرز لی یک جزء اصلی دیگر دارد: ابرمتن.^۲ این جزء واقعاً وب را قدرتمند می‌کند زیرا راهی برای ارتباط مجموعه‌های داده‌ها مانند صفحات وب، با یکدیگر است. ابرمتن‌ها به همراه موتورهای جستجو ما را قادر می‌سازند فقط با کلیک کردن پیوندها در سراسر شبکه جهانی وب حرکت کنیم و بین صفحات و وبگاه‌های مختلف جابه‌جا شویم. بنابراین، شبکه جهانی وب کلید دسترسی، مدیریت، ارتباط، تولید و مصرف اطلاعات در اینترنت است؛ هر چند اینترنت کاربردهای مهم دیگری مانند پست الکترونیکی نیز دارد، بیشتر ما اکثراً از آن برای دسترسی به وب استفاده می‌کنیم. همان‌طور که دیوید گانتلت به‌سادگی جمع‌بندی می‌کند، شبکه جهانی وب، «یک واسطه کاربرپسند برای ارتباط با اینترنت» است (کریپر و مارتین، ۱۳۹۰، ص ۶۸).

وب ۲٫۰

داری دینوسی^۳ وب ۲٫۰ یا وب اجتماعی را برای نخستین بار در سال ۱۹۹۹ ابداع کرد. وی در مقاله‌اش با عنوان «آینده متلاشی»^۴ چنین نوشت: «وبی که اکنون ما استفاده می‌کنیم، جنین وبی است که خواهد آمد. نموده‌های اولیه وب ۲٫۰ ظاهر شده است و ما منتظریم ببینیم چگونه این رویان رشد خواهد کرد». سپس در سال ۲۰۰۴ تیم اوریلی^۵ و دال داگرتی^۶ به‌طور رسمی، وب ۲٫۰ را معرفی کردند. وب ۲٫۰ مفهومی است که براساس آن تعامل با محتوای وب به‌مثابه تعامل با محتوای موجود در رایانه‌های شخصی است؛ دنیایی که در آن هر کنشی، چون کلیک بر هر دکمه و پیوندی، واکنشی آنی و بلادرنگ در بر خواهد داشت، به‌طوری‌که کاربر احساس می‌کند در حال استفاده از یک نرم‌افزار نصب‌شده بر سیستم خود است. به عبارتی این نسل از وب کاربرسالار و شامل جنبه‌های بیشتری برای تعامل انسان‌ها (مانند مکالمه و گفتگو، شبکه‌سازی بین شخصی، شخصی کردن و فردگرایی) است (اسفندیاری مقدم و حسینی‌شعار، ۱۳۹۰، ص ۱۵۶).

1. HTML
2. Hyperlink
3. Darcy Dinucci
4. Fragmented Future.
5. Tim O'Reilly.
6. Dale Dougherty.

ا. ریلی^۱ منظور خود را از «وب ۲» با چند مثال نشان دادند (کریبر و مارتین، ۱۳۹۰، ص ۷-۸):

وب ۲	وب ۱
Google AdSense	DoubleClick
Flickr	Ofoto
Bit Torrent	Akami
Napster	Mp۳.com
Wikipedia	Britannica Online
وبلاگ‌نویسی	وبگاه‌های شخصی
EVDB , upcoming.org	Evite
بهینه‌سازی موتورهای جستجو	حدس نام دامنه‌ها
پرداخت به ازای هر کلیک	بازدید از صفحات
خدمات وب	Screen scrapping
مشارکت	انتشار
ویکی‌ها	سامانه‌های مدیریت محتوا
برچسب‌ها (فوکسونومی)	فهرست‌ها (طبقه‌بندی)
Syndication	Stickiness

ساختار اساسی وب ۲، به‌عنوان فناوری، هنوز هم پیچیده و در حال پیشرفت است. در نهایت وب ۲ پدیده‌ای است اجتماعی حاصل تجربه کاربران در شبکه که ویژگی اصلی آن ارتباط همگانی، عدم تمرکز بر یک قدرت خاص، آزادی عمل در استفاده و به اشتراک‌گذاری محتوای شبکه می‌باشد. وب ۲ توانایی فراوانی در مدیریت محتوای اینترنتی ارائه شده توسط کاربر را دارد (نگهبان، ۱۳۹۱، ص ۱۵).

مثال‌هایی که می‌توان از فناوری‌های وب ۲ نام برد، عبارتند از: وبلاگ، وبگاه‌های اشتراک صوت و تصویر، شبکه‌های اجتماعی، ویکی‌ها، آراس‌اس، فولک سونومی و ... از میان این فناوری‌ها و ابزارهای وب ۲ در ادامه شبکه‌های اجتماعی را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

شبکه‌های اجتماعی

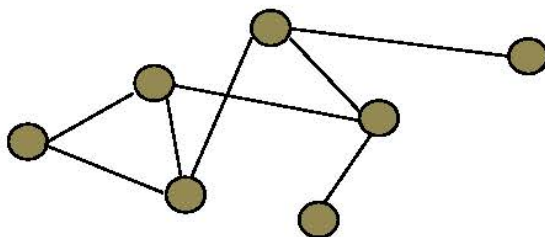
وب ۲ که با مفهوم نرم‌افزارهای اجتماعی معنا پیدا می‌کند، تأثیرات شگرفی بر تعامل کاربران با دنیای اینترنت نهاده است به‌گونه‌ای که آن‌ها تمایل بیشتری برای انتشار محتوا بر روی وب پیدا کرده‌اند و نظرات شخصی، عکس‌ها، فیلم‌ها و دانش خود را در آن به اشتراک می‌گذارند.

1. O. Reilly

نرم افزارهای اجتماعی، نرم افزارهایی تحت وب هستند که با استفاده از فناوری‌های نوین وب ۲، امکان تعامل کاربران را با محتوای وب به شکل‌های گوناگون فراهم می‌آورند. این دسته از نرم افزارها مجموعه‌ای از نظام‌های نرم افزاری را دربرمی‌گیرد که به کاربران اجازه تعامل و اشتراک داده‌ها می‌دهد (اصنافی، پاکدامن نائینی و باواخانی، ۱۳۸۸، ص ۹۶-۹۷).

شبکه اجتماعی ساختاری اجتماعی است که از گروه‌هایی (که عموماً فردی یا سازمانی هستند) تشکیل شده است و توسط یک یا چند نوع خاص از وابستگی به هم متصل‌اند، برای مثال: قیمت‌ها، الهامات، ایده‌ها و تبادلات مالی، دوست‌ها، خوشاوندی، تجارت، پیوندهای وب یا مسیرهای هواپیمایی. ساختارهای حاصل اغلب بسیار پیچیده هستند. تحلیل شبکه‌های اجتماعی، روابط اجتماعی را با اصطلاحات رأس و یال می‌نگرد. رأس‌ها بازیگران فردی درون شبکه‌ها هستند و یال‌ها روابط میان این بازیگران هستند. ممکن است انواع زیادی از یال‌ها میان رأس‌ها وجود داشته باشد. شبکه‌های اجتماعی در بسیاری از سطوح به کار گرفته می‌شوند از خانواده‌ها گرفته تا ملت‌ها و نقش مهمی در تعیین راه‌حل مسائل، اداره کردن تشکیلات و میزان موفقیت افراد در رسیدن به اهدافشان ایفا می‌کند (نگهبان، ۱۳۹۱، ص ۳۲).

شبکه‌های اجتماعی، به مجموعه‌ای از افراد که به صورت گروهی با یکدیگر ارتباط داشته و مواردی چون اطلاعات، نیازمندی‌ها، فعالیت‌ها و افکار خود را به اشتراک بگذارند، اطلاق شده است. به عبارت دیگر، یک رسانه اجتماعی، وبگاه یا مجموعه‌ای از وبگاه‌هاست که به کاربران امکان می‌دهد علاقه‌مندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خودشان را با دیگران تسهیم کرده و از نظرات و عقاید آنان نیز اطلاع یابند (برات دستجردی و صابری، ۱۳۹۱، ص ۳۳۳). استفاده از خدمات اینگونه از شبکه‌های اجتماعی، روزبه‌روز محبوبیت بیشتری پیدا می‌کند، به نحوی که هم‌اکنون وبگاه‌های شبکه‌های اجتماعی، تبدیل به پراستفاده‌ترین خدمت اینترنتی شده‌اند. در کشورهایی همچون بریتانیا، روسیه، جمهوری چک و اسپانیا نزدیک نیمی از افراد بالغ هم‌اکنون از فیس‌بوک و وبگاه‌های مشابه استفاده می‌کنند (رضاییان، ۱۳۹۲، ص ۱۲). بی‌تردید شبکه‌های اجتماعی مجازی در حال حاضر قوی‌ترین رسانه برخط در دنیا به‌شمار

می‌روند. این شبکه‌ها به دلیل تکثر و تنوع محتوایی و قابلیت‌های متعدد نرم‌افزاری و اینترنتی با استقبال وسیعی از سوی کاربران مواجه شده‌اند. وجه ویژگی این شبکه‌ها، قدرت برقراری نظام شبکه‌ای میان دوستان و همفکران کاربران به صورت منظم و سامان‌مند است (ضیایی‌پروور و عقیلی، ۱۳۸۸، ص ۲۴).

مزایای شبکه‌های اجتماعی عبارتند از:

- ✓ انتشار سریع و آزادانه اخبار و اطلاعات، افزایش قدرت تحلیل و تقویت روحیه انتقادی؛
- ✓ امکان عبور از مرزهای جغرافیایی و آشنایی با افراد، جوامع و فرهنگ‌های مختلف؛
- ✓ شکل‌گیری و تقویت خرد جمعی؛
- ✓ امکان بیان ایده‌ها به صورت آزادانه و آشنایی با ایده‌ها، افکار و سلیقه‌های دیگران؛
- ✓ کارکرد تبلیغی و محتوایی؛
- ✓ ارتباط مجازی مستمر با دوستان و آشنایان؛
- ✓ تبلیغ و توسعه ارزش‌های انسانی و اخلاقی در عرصه جهانی؛
- ✓ یکپارچه‌سازی بسیاری از امکانات اینترنتی و وبی؛
- ✓ توسعه مشارکت‌های مفید اجتماعی؛
- ✓ افزایش سرعت در فرایند آموزش و ایجاد ارتباط شبانه‌روزی بین استاد و شاگرد؛
- ✓ افزایش اعتماد، صمیمیت و صداقت در فضای سایبری (سلیمانی‌پور، ۱۳۸۹، ص ۱۵).

در کنار مزایا و آثار مثبت، پیامدهای منفی شبکه‌های اجتماعی نیز اینگونه بیان شده است:

- ✓ شکل‌گیری و ترویج سریع شایعات و اخبار کذب؛
- ✓ تبلیغات ضد دینی و القای شهوات؛
- ✓ نقض حریم خصوصی افراد؛
- ✓ انزوا و دور ماندن از محیط‌های واقعی اجتماع؛
- ✓ تأثیرات منفی رفتاری (همان).

کاربران از خدمات شبکه‌های اجتماعی برای موارد زیر استفاده می‌کنند:

- ✓ برقراری ارتباط و معاشرت با دوستان؛
- ✓ ارتباط با همکاران حرفه‌ای؛
- ✓ یافتن اطلاعات؛
- ✓ ارسال پیام؛
- ✓ همکاری با دیگران؛

✓ به اشتراک‌گذاری محتوا (هم محتوای تولیدشده توسط شخص عضو و هم شخص دیگر) (SAA, ۲۰۰۹).

انواع مختلف از خدمات شبکه اجتماعی، شامل موارد زیر است:

✓ وبگاه‌های شبکه اجتماعی مبتنی بر پروفایل: مای اسپیس و فیس بوک؛

✓ وبگاه‌های شبکه اجتماعی مبتنی بر محتوا: فلیکر و یوتیوب؛

✓ محیط‌های مجازی: زندگی دوم (زد)؛

✓ وبگاه‌های شبکه اجتماعی مبتنی بر شغل: گوگل داکز و لینکدین.

کاربرد شبکه‌های اجتماعی در آرشیوها

فناوری، به‌خصوص اینترنت، در حال تغییر راه‌هایی است که آرشیوداران با کاربران (دائمی/خاص) خود ارتباط برقرار می‌کنند. همان‌طور که ما در جای دیگری ملاحظه می‌کنیم، «توانایی دسترسی به اطلاعات به‌صورت رقمی در حال تغییر دادن راهی است که کاربران به اطلاعات آرشیوی و دیگر مجموعه‌های پژوهشی دسترسی پیدا می‌کنند». همچنین اینترنت در حال تغییر رویکرد کاربران ما به پژوهش آرشیوی و چگونگی دید آن‌ها به تعاملات آرشیوی‌شان است. کاربران ما انتظار دارند که محتوای ما در قالب رقمی قابل‌دسترس شود تا قادر باشند که با محتوا تعامل برقرار کنند و در صورت لزوم در مواقعی که در ارتباط با محتوای ما سؤالی پیش می‌آید کمک پژوهشی به‌دست آورند - همه آنچه که آنها انتظار دارند به‌صورت مجازی رخ دهد. این انتظارات با ظهور فناوری‌های وب ۲ و دیگر اختیارات همه‌جانبه از لحاظ تجاری و دیگر تشکیلات اقتصادی بیشتر شد. کاربران برای بازدید کتاب‌ها از وبگاه آمازون استفاده می‌کنند، برای پست‌های دوستانشان در بلاگ‌ها یادداشت می‌گذارند، یا دانش خود را در مدخل‌ها و ویکی‌پدیا توزیع می‌کنند و آن‌ها انتظار دارند که توانایی انجام فعالیت‌های مشابه را هنگام رویارویی با محتوای وب‌پایه ما نیز داشته باشند (SAA, ۲۰۰۹).

تلفیق فناوری‌های وب ۲ و آرشیو، نخستین‌بار در سال ۲۰۰۶ توسط پیتر ون گاردن در همایش سالانه انجمن آرشیوداران آمریکا مطرح شد. وی بر این اعتقاد بود که آرشیودارهای حرفه‌ای، با استفاده از قابلیت‌های وب ۲، به‌سرعت و سهولت می‌توانند به مدیریت منابع آرشیوی بپردازند و این موقعیت را برای کاربران فراهم آورند تا شخصاً منابع آرشیوی خود، و به‌خصوص مجموعه‌های شخصی - مثل تصاویر تاریخی مهمی که در اختیار دارند- را از طریق قابلیت‌های موجود در وب ۲ برای مراکز آرشیوی ارسال کنند و آن‌ها را با دیگر کاربران به اشتراک بگذارند (اصنافی، پاکدامن نائینی و باواخانی، ۱۳۸۸، ص ۱۰۲).

1. Second Life

به منظور کشف اینکه این ابزارها در مواجهه با نیازهای ما و نیازهای کاربرانمان بهترین گزینه خواهند بود، آرشیوداران به تجربه فعالانه با فناوری‌های وب ۲ نیاز دارند. وب ۲ به آرشیوداران فرصت منحصر به فرد و بی نظیری را برای ارتباط با کاربرانشان از راه‌های معنی‌دار پیشنهاد می‌دهد. کلید موفقیت استفاده از ابزارهای فناوری وب ۲ برنامه‌ریزی است. آرشیوداران نیاز دارند مشخص کنند که بهترین فناوری وب ۲ برای موقعیت منحصر به فرد آنان چه چیزی است و سپس آن را تجربه کنند. آن‌ها نیاز دارند بررسی کنند همکاران آنان در دنیای کتابخانه‌ای و موزه‌ای در حال انجام چه کاری هستند؟ همچنین لازم است بررسی کنند آرشیوهای نظیر آنان چه کاری کرده‌اند؟ (SAA, ۲۰۰۹).

پس با توجه به مزایایی که برای شبکه‌های اجتماعی برشمردیم، در این راستا به دو جنبه متفاوت از کاربرد شبکه‌های اجتماعی در آرشیو می‌پردازیم. جنبه ابزاری آن مربوط به ارائه خدمات مبتنی بر کاربرد شبکه‌های اجتماعی در آرشیوها یا آرشیو ۲ است و جنبه سندی آن آرشیو محتوای شبکه‌های اجتماعی است که در ادامه بررسی می‌شود.

جنبه ابزاری: آرشیو ۲

با توجه به تنوع اسناد و کثرت روزافزون آن‌ها، اولین مأموریت و وظیفه متخصصان امور آرشیوی، برآوردن نیاز علاقه‌مندان در کمترین زمان است (فدایی، ۱۳۹۰، ص ۳۱).

خدمات اطلاع‌رسانی در نظام آرشیوی به دو صورت انجام می‌شود: خدمات بی‌واسطه و خدمات باواسطه. خدمات بی‌واسطه عبارت است از ایجاد تسهیلات لازم برای محققان و علاقه‌مندان جهت مراجعه مستقیم به سازمان آرشیوی برای دیدن و استفاده از اسناد آن. خدمات باواسطه عبارت است از تهیه ابزارهای کمکی از قبیل تهیه فهرست، تبلیغ و آگهی جهت ارائه موجودی و آمادگی برای ارائه خدمات. هم سازمان‌های تولیدکننده اسناد و هم آرشیوداران در سازمان آرشیوی می‌توانند کار تهیه فهرست را انجام دهند. برگزاری نمایشگاه‌های دائمی و یا فصلی و موضوعی نیز باعث ترویج فرهنگ اسنادی می‌شود (فدایی، ۱۳۱۰، ص ۷۵).

در گذشته نقش آرشیوها بیشتر حفاظت از منابع آرشیوی بود. در چنین رویکردی، آرشیوداران نگرهبانان فیزیکی پیشینه‌های را کد هستند و در رویکردهای فعلی، علاوه بر نگرهبانی فیزیکی، مسئولیت یکپارچگی فیزیکی، فکری و دسترس‌پذیری آن‌ها برای استفاده مجدد نیز به مسئولیت‌های آن‌ها اضافه شده است. یکی از مهم‌ترین جنبه‌های مهم درباره این رویکرد این است که آرشیودار، برای دفاع فیزیکی و اخلاقی از پیشینه، نقش واحدی در ارائه دارد. کوک و شوارتز^۱ نیز به نقش اولیه آرشیوداران به عنوان نگرهبان اشاره می‌کنند و آن‌ها را از توجه به آرشیوها به آرشیوسازی فرا می‌خوانند. در مقابل، در رویکرد فرانگهبانانه آرشیوسازی،

1. Cook & Schwartz

آرشیوداران به افزایش نقش به‌عنوان مشاوران پیشینه‌ها و پیشینه نگهداری و تبدیل به واسطه‌گران دسترسی در سازمان‌هایشان فراخوانده می‌شوند. با وجود این، رویکرد فرانک‌ه‌بانانه موجب بروز مباحث جدیدی در حوزه آرشیوسازی شده است (اصنافی، ۱۳۹۲، ص ۶).

وب ۲ نه‌تنها در حال تغییر راهی است که آرشیودار به صورت فناوریانه با کاربران تعامل دارد، بلکه در حال تغییر مجموعه مهارت و طرز تفکر (ذهنیت، نگرش)، برای پیشرفت موفقیت‌آمیز به‌عنوان یک آرشیودار قرن بیست و یکمی است.

قبل از وب، تقریباً همه پژوهشگران برای دسترسی به منابع آرشیویی که نیاز داشتند، مجبور به نام‌نگاری با آرشیودار بودند تا مشخص کنند که چه مقدار از منابع مورد نیازشان در آرشیو موجود است. سپس محققان برای دیدن منابع‌شان به آرشیو مراجعه می‌کردند (سفر می‌کردند) و یا هزینه انجام این کار را به یک محقق بومی پرداخت می‌کردند و یا به یک عکاس هزینه عکسبرداری از اسناد را پرداخت می‌کردند (و همچنین هزینه ارسال پستی عکس‌ها). وب چندین جنبه از این فرایند را متحول کرد: اول: وب برای آرشیوها اشتراک اطلاعات درباره مجموعه‌هایشان را به‌صورت برخط - مثل بازیابگرها - تسهیل می‌کند. سپس با رقمی کردن موجودی، کاربران می‌توانند نه‌تنها به اطلاعات درباره اسناد بلکه به خود سند، دسترسی مستقیم داشته باشند (Theimer, 2010, p. 2).

در ادامه برای روشن‌تر شدن مطلب به مقایسه بین آرشیو ۱ و آرشیو ۲ می‌پردازیم:

آرشیو ۱	آرشیو ۲
بسته	باز
غیرشفاف	شفاف
آرشیودار / و سندمحور	کاربرمحور
فناوری‌گریز	فناوری‌محور
آرشیودار به‌عنوان دروازه‌بان و مظهر قدرت	آرشیودار به‌عنوان تسهیل‌گر
تمرکز بر محصولات کامل	پذیرش محصولات تکراری
پایبند به سنت‌ها	انعطاف‌پذیر و ابتکاری
متکی به کاربران علاقمندی که شخصاً به مرکز مراجعه می‌کنند	در جستجوی راه‌هایی برای جذب کاربران جدید
خدمات مرجع سنتی	خدمات مرجع مجازی
انتشار خبرنامه کتابخانه به‌صورت چاپی	خبرنامه الکترونیکی (وبلاگ یا به‌صورت دیگر)
تهیه و گردآوری منابع به‌صورت سنتی	تهیه و گردآوری منابع از طریق وبگاه‌ها و شبکه‌های اجتماعی و همچنین آرشیوسازی وب

طراحی اصطلاحنامه چاپی	طراحی اصطلاحنامه اشتراکی بر مبنای واژگان کاربران و به شیوه برچسب گذاری گروهی
تنظیم و توصیف سنتی توسط آرشیودار	تنظیم و توصیف بر مبنای برچسب گذاری گروهی از سوی کاربران

- پس آرشیوها می توانند از مزایای شبکه های اجتماعی در ابعاد زیر کمک بگیرند:
- امکان ایجاد نمونه های مجازی از مخازن آرشیو و نمایشگاه های مجازی در مکان هایی مانند Second Life;
  - معرفی فعالیت های آرشیو (در مفهوم عام و کلی آن)؛
  - معرفی مرکز خود (مانند ساعت کاری، خدماتی که ارائه می شود، و ...)
  - جذب کاربران جدید در محیط های مانند فیس بوک؛
  - ارتقای سواد اطلاعاتی کاربران؛
  - آموزش حفاظت از اسناد به کاربران در محیط های مانند لینکدین؛
  - راهنمایی مردم در جهت آرشیوسازی اسنادشان؛
  - ارتباط با دیگر آرشیودارها در محیط های مانند لینکدین؛
  - ارتباط با حامیان مالی.

آرشیودار ۲,۰

به تدریج و با پیدایش مفهوم آرشیو ۲ شاهد ظهور اصطلاح آرشیودار ۲ نیز خواهیم بود. در واقع آرشیودار ۲، می تواند در ایجاد، نگهداری و مدیریت منابع آرشیوی نقش به سزایی داشته باشد و در مقایسه با آرشیوداران سنتی، نقش فعال تر و پویاتری را از خود در مراکز آرشیوی به معرض اجرا بگذارد (اصنافی، پاکدامن نائینی و باواخانی، ۱۳۸۸، ص ۱۰۲).

این آرشیوداران تعاملی جدید، بسیاری از ویژگی هایی که در ادامه می آید را به نمایش می گذارند:

- آن ها کاربر محور (user focused) هستند و در تصمیمات با کاربر برنامه ریزی می کنند؛
- آن ها فناوری های وب ۲ را به عنوان ابزاری جهت کاربرد در تعاملاتشان با کاربران می پذیرند؛
- آن ها توانایی دارند در مورد اینکه کدام فناوری را استفاده کنند و کدام را کنار بگذارند، سریع تصمیم بگیرند؛
- آن ها از فناوری فقط به خاطر فناوری استفاده نمی کنند، آن ها با دقت در نظر می گیرند که کدام فناوری می تواند توانایی شان را در تعامل و ارتباط با کاربران شان افزایش بدهند؛

- آن‌ها به‌صورت دائمی دنبال راه‌های جدید می‌گردند تا محتوای موجود در مجموعه‌شان را به دست کاربران‌شان برسانند؛
- آن‌ها در طول عمر یادگیرنده هستند و به‌طور پیوسته دائماً به‌دنبال فرصت‌های جدید می‌گردند؛
- آرشبودار تعاملی خود را با تغییرات منطبق می‌کند، درحالی‌که ارزش‌های خوب را درون جامعه آرشویی نگه می‌دارد؛
- از همه مهم‌تر، آرشبودار تعاملی علاقمند به همکاری با کاربران و دیگر آرشبوداران است (SAA, ۲۰۰۹).

جنبه سندی: آرشو محتوای شبکه‌های اجتماعی

امروزه متخصصان حوزه آرشو به اهمیت منابع وبی پی برده‌اند و به این مسئله واقف شده‌اند که این منابع ناپایدار به‌زودی ناپدید می‌شوند و اگر اقداماتی برای ضبط و حفاظت آن‌ها صورت نگیرد، نابود خواهند شد. بنابراین، با توجه به ماهیت پویا و کنترل‌نشده وب، حفاظت و آرشوسازی آن، مانند حفاظت از آثار مکتوب امری مهم و ضروری است. آرشوسازی وب، تلاشی نظام‌مند است برای ایجاد و حفظ پایداری و استقرار اطلاعاتی که در وب یافت می‌شود (نوشین‌فرد، رضایی شریف‌آبادی و عشق‌آبادی، ۱۳۹۱، ص ۸۱).

از سال ۱۹۹۶ م. آرشوسازی وب در جهان آغاز شده است و این نشان می‌دهد که کشورهای جهان به میرا و ناپایدار بودن منابع وب پی برده‌اند. به دلایل مختلف از جمله مشکلات مالی، مسائل اخلاقی و امنیتی، هک شدن وبگاه‌ها و مواردی از این دست، نمی‌توان اطمینان داشت وبگاهی که امروز در اختیار کاربران است و می‌تواند از اطلاعات موجود در آن بهره بگیرند در روز دیگری نیز وجود داشته باشد (اصنافی، ۱۳۹۲، ص ۶).

همان‌طور که در ایجاد هر مجموعه‌ای، مرحله انتخاب و مجموعه‌سازی اصلی‌ترین مرحله است، در آرشو کردن منابع وب نیز این مرحله دارای اهمیت بسیاری است. از این رو، شروع هر برنامه آرشوسازی وب، مبتنی بر تصمیم‌گیری برای مجموعه‌سازی و به‌کارگیری فرایند انتخاب به‌صورت واضح و روشن است. این مسئله که چه منابعی باید در اولویت قرار گیرند و تعیین معیارهایی به‌عنوان ضابطه نگهداری هر گروه از منابع و بسیاری نکات دیگر در تصمیم‌گیری جهت آرشو منابع وب، در گرو اتخاذ خط‌مشی مجموعه‌سازی مدون برای آرشو وب ملی است (نوشین‌فرد، رضایی شریف‌آبادی و عشق‌آبادی، ۱۳۹۱، ص ۸۱).

در مسیر آرشوسازی وب، نکات و مسائلی را باید مدنظر قرار داد. برخی از مسائل مهمی که می‌تواند مورد توجه قرار گیرد، به شرح زیر است:

هدف، دامنه، رعایت مالکیت معنوی و فکری؛

پرهیز از موازی‌کاری؛

آموزش نیروی انسانی توجه به زیرساخت‌های لازم (اصنافی، ۱۳۹۲، صص ۶-۸).

امروزه آرشیوها مجبور هستند تا برای وب محتوا تهیه کنند: نمایشگاه‌های برخط، مجموعه‌های رقمی، EAD، بازیابگرهای رمزی و حتی برای بلاگ‌ها، فلیکر، فوتواستریم، یوتیوب. آرشیوداران مجبور هستند نه تنها به نامه‌ها و تلفن‌ها پاسخ دهند بلکه به درخواست‌های مرجع دریافت‌شده از طریق پست‌الکترونیکی و گفتگوی همزمان نیز پاسخگو باشند. محصولات وب و حجم زیاد اسناد الکترونیکی و مجازی دیگر که ایجاد شده‌اند، باید مدیریت، ارزشیابی، گردآوری، پردازش، حفظ و نگهداری و در نهایت قابل‌دسترس شوند و این کارها وظیفه کوچکی برای آرشیوها نیست. آرشیوداران باید طریقه استفاده از نرم‌افزارهای جدید برای تولید وبگاه و قالب‌بندی بازیابگرها در EAD را یاد بگیرند. ممکن است این‌گونه به نظر برسد که همه این تغییرات وب غیر از زحمت و دردسر هیچ چیزی برای آرشیوها ندارد، ولی اصلاً این‌طور نیست. در گذشته، دسترسی به آرشیوها سخت به نظر می‌رسید، با ساعت کاری اندک و خط‌مشی‌های محدودکننده. همه اینها به‌گونه‌ای اعتبار این مکان بود و از مردم عادی که پژوهش انجام نمی‌دادند، استقبال نمی‌شد. آرشیوها مکان‌های ویژه‌ای بودند و از کسانی که به آرشیو مراجعه می‌کردند انتظار می‌رفت قوانین خاصی را رعایت کنند که در مکان‌های دیگر اجرا نمی‌شد. در اینترنت، وبگاه یک آرشیو مثل هر وبگاه دیگری یافت شده و قابل‌دسترس است. این دسترسی‌پذیری فرصت‌هایی را به همراه می‌آورد. وب اجازه می‌دهد آرشیو توسط بیشتر مردم (افراد بسیار مختلفی) کشف شود. ابزارهای وب ۲ گنجینه‌ای است از راه‌های زیادی برای ارتباط مردم با مجموعه اسناد، تصاویر، فیلم‌ها، صداها و ... (Theimer, 2010, p.4).

مزایا و معایب کاربرد شبکه‌های اجتماعی در آرشیو

توسعه اطلاعات و فناوری‌های ارتباطی در سال‌های اخیر با شتابی فوق‌العاده، روند صنعتی سراسر جهان را به سوی جامعه اطلاعاتی کشانده است. عمیق و غیرخطی بودن این روند، در مقایسه با انقلاب صنعتی قبل، دغدغه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی به مراتب بیشتری برای نوع بشر پدید آورده است. جامعه اطلاعاتی برای آرشیوها و آرشیوداران، هم چالشی جدی و هم فرصتی استثنائی محسوب می‌شود. چالش بدین معناست که اکنون این سازمان باید نقشی تازه و بی‌چون و چرا در حیطه جهانی ایفا کند و این نقش، چیزی جز جلب توجه و علاقه دیگر تشکیلاتها و سازمان‌ها نیست. فرصت استثنائی، یعنی روش‌ها و ارزش‌های جامعه اطلاعاتی اهمیت و نقش «تبادل آزادانه دانش و ارزش‌های فرهنگی» را برای آرشیوها تعیین

می‌کند. آرشیوها به یقین نقش بسیار مهمی در زمینه اشاعه دانش و تجربیات ایفا می‌کنند. در این مقوله، دسترسی به اطلاعات و میراث موجود، نه تنها به توانایی‌های فیزیکی بهره‌گیران و بهای استفاده از آن بستگی دارد، بلکه به تأمین امکانات و تسهیل دسترس‌پذیری و نیز مدیریت صحیح بر دانش موجود نیز وابسته خواهد بود. آرشیوها در جامعه اطلاعاتی، به‌عنوان مخازنی کم‌اهمیت به‌شمار نمی‌آیند، بلکه در کانون اطلاع‌رسانی قرار دارند و محتوای فرهنگی را تأمین می‌کنند تا افراد بتوانند از حقوقشان دفاع کنند، آموزش را بیش از پیش رواج دهند و فرهنگ زنده و پویایی داشته باشند. در کشور ما نیز گنجینه اسناد، بخش مهمی از میراث و منابع اطلاعاتی کشور به‌شمار می‌آید و منابع آن، به دلیل منحصر به فرد بودن و در بر داشتن اسناد مهم و فاقد جایگزین، بخشی از سرمایه ملی محسوب می‌شود. بدیهی است که این میراث در حفظ هویت‌های فرهنگی، برقراری ارتباط میان گذشته و حال و ترسیم آینده، از اهمیت حیاتی برخوردار است و همین امر، موجب می‌شود تا مسئولیتی مهم بر عهده دستداران، حافظان و صاحبان این حافظه ملی باشد (نشاط، ۱۳۸۸، ص ۱۰۴).

محیط جدید در واقع بستری ناآشنا برای آرشیودار است و علاوه بر این، به دلیل تغییرات فناورانه، آرشیودار هر روز باید آموزش‌های لازم را ببیند. از طرف دیگر، کوچیدن به محیط رقمی به راحتی و سهولت می‌تواند در تولید و انتشار اطلاعات ما را یاری رساند. محیط رقمی، به‌طور پیوسته کار، حرفه و سازمان ما را تغییر می‌دهد، این تغییرات به اندازه‌ای پرشتاب است که ما نمی‌توانیم تصویر روشنی از چشم‌انداز ۲۰ سال آینده کار خود را ترسیم کنیم. اکثر آرشیوداران در دهه ۷۰ بدون دسترسی به رایانه‌ها با کم‌ترین اطلاعات درباره آن به کار خود می‌پرداختند. اما در خلال سال‌های گذشته آرشیوداران، بر دسترسی مستمر به اطلاعات الکترونیکی و رقمی - که زاینده فناوری‌های رایانه‌ای است - تأکید می‌ورزند. امروزه حتی آرشیوداران به اندازه‌ای به رایانه وابسته‌اند که بدون آن قادر به انجام فعالیت‌های خود نیستند. عصر اطلاعات - که با پیشرفت همه‌جانبه تجهیزات و فناوری‌های اطلاعاتی همراه بوده است - آرشیوداران را با امکانات سنجش‌ناپذیر با گذشته و در عین حال چالش‌های روزافزونی روبه‌رو ساخته است. برقراری امکان ارتباط از طریق نظام‌های پیوسته و شبکه‌های داخلی از یک سو و ظهور سخت‌افزار و نرم‌افزارهای متنوع و پیشرفته از سوی دیگر - که روزبه‌روز به قابلیت آن افزوده می‌شود - آرشیوداران را ناگزیر از تعامل در چنین سامانه‌هایی ساخته است (الماسی‌زفره و برومند، ۱۳۸۸، صص ۲۰۹-۲۱۱).

بهرمرداری از برنامه‌های کاربردی وب ۲ توسط مراکز آرشیوی و سایر مراکز اطلاع‌رسانی تأثیرات به‌سزایی بر خدمات و مجموعه آنها دارد. تعدادی از مهم‌ترین مزایای استفاده از رسانه‌های اجتماعی در آرشیوها در دو بعد ابزاری و سندی، برای سازمان و کاربران آن عبارتند از:

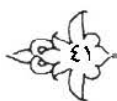
- گسترش خدمات یک آرشیو و افزایش آگاهی نسبت به مجموعه آن؛

- افزایش کیفیت و کمیت خدمات آرشیو؛
- افزایش دسترسی افراد به مجموعه و تنوع کاربران (بازدیدکنندگان، کاربران بالقوه و یا کاربران فعلی)؛
- افزایش اهمیت آرشیو در نظر کاربران؛
- افزایش ارتباط، تعامل و مشارکت کاربران و در نتیجه ایجاد تفاهم، بازدیدهای مجدد، استفاده بیشتر و بدین ترتیب ارجاع بیشتر به منابع آرشیوی؛
- شناسایی کاربران به عنوان منبع ارزشمندی از اطلاعات؛
- گسترش مجموعه و افزایش منابع آرشیو؛
- کمک به بهبود سواد اطلاعاتی کاربران و عموم مردم؛
- آگاهی مداوم از روند آرشیو و فناوری‌های در حال ظهور؛
- گسترش شبکه‌های حرفه‌ای و نتیجه همکاری بالقوه با دیگر همکاران؛
- توسعه بیشتر حرفه.

با وجود مزایای ذکرشده در به‌کارگیری رسانه‌های اجتماعی در مراکز اطلاع‌رسانی، همچون بسیاری از این مراکز و به‌ویژه آرشیوها به علل متعددی مخالف استفاده از این ابزارها بوده و یا استفاده از آن‌ها را به تویق می‌اندازند. برخی از این علل غیرمعقول و ناشی از عدم دانش نسبت به این فناوری‌ها، بی‌اهمیت شمردن آن‌ها و تصور ائتلاف زمان کاری کارکنان است؛ اما برخی دیگر معقول‌تر به نظر می‌رسند که از این میان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- از بین رفتن اعتبار و اصالت آرشیوی؛
- پرهزینه بودن فناوری؛
- زمان‌بر بودن برنامه‌ها و اندک بودن زمان کارکنان آرشیو؛
- تغییر در گرایش‌های آرشیوی هم‌زمان با به‌کارگیری فناوری وب ۲؛
- نیاز به طی شدن سلسله‌مراتب مدیریت برای تصویب استفاده از این فناوری‌ها؛
- عدم اطمینان نسبت به رایگان ماندن برنامه‌ها؛
- مسائل امنیتی: نظیر عدم اطمینان نسبت به حفاظت داده‌ها از سوی کاربران شبکه‌های اجتماعی، خطر دسترسی به اطلاعات توسط اشخاص با انگیزه‌های تجاری، احتمال سوءاستفاده تحت نام یک سازمان خاص (Nogueira, ۲۰۱۰) نقل شده در مصاحب‌فرد و شکرزاده، (۱۳۹۱).

با توجه به مزایا و مشکلات ذکرشده، جنبه‌های منفی احتمالی ناشی از به‌کارگیری این

برنامه‌ها سنگین‌تر از مزایای بالقوه آن‌ها به نظر نمی‌رسد و همین امر نیز می‌تواند لزوم به‌کارگیری شبکه‌های اجتماعی در آرشیوها را از طریق به‌حداقل رساندن این معایب توجیه کند.

بحث و نتیجه‌گیری

تحولاتی که در سال‌های اخیر در زمینه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و در رأس آن‌ها اینترنت، به‌وجود آمده، زندگی بشر را در تمامی جنبه‌ها تحت تأثیر قرار داده است. وب جهان‌گستر، به‌عنوان یکی از کارآمدترین قابلیت‌های اینترنت، از بدو پیدایش تاکنون، به‌واسطه امکانات و توانمندی‌هایی که دارد، افراد، سازمان‌ها و نهادهای مختلف را به میزان شایان توجهی تحت تأثیر خود قرار داده است. قدر مسلم آنکه کتابخانه‌ها و آرشیوها نیز از مزایای این پدیده نوظهور بی‌بهره نبوده‌اند. ویژگی‌های فرامنتی و چندرسانه‌ای و همین‌طور سرعت و سهولت تبادل اطلاعات در محیط مجازی، موجب شده تا بسیاری از آرشیوها (دست‌کم در غرب) از قابلیت‌های وب در جهت پیشبرد اهداف خدمت‌رسانی به مراجعه‌کنندگان خود بهره‌برداری کنند. از آنجایی که به گفته مایکل باکلند، راز پایایی و ماندگاری هر نظامی در گرو میزان سازگاری آن با محیط اطراف می‌باشد، لازم است آرشیوها برای حفظ و رند پایایی و پویایی خود، درصدد راهکارهای جدیدی جهت افزایش سطح بهره‌وری از این پدیده نوظهور، یعنی وب جهان‌گستر برآیند (طباطبایی امیری و خبازان، ۱۳۸۹، ص ۹۳).

به اعتقاد سر هیلاری جنکینسون دو وظیفه اساسی آرشیودار که یکی حفظ و حراست اسناد بالارزش و دیگری در معرض استفاده قرار دادن منابع برای پژوهشگران است نباید با هم عوض شود. به این معنی که اگر این دو وظیفه با هم عوض شود آرشیودار صرفاً به‌عنوان یک انباردار خواهد بود. به اعتقاد وی وظایف قانونی یک آرشیودار تنها با حفظ و نگهداری اسناد بالارزش پایان نمی‌یابد (اگرچه نگهداری آن‌ها بسیار مهم است)، افزایش مستمر مجموعه و از همه مهم‌تر آماده‌سازی محتوای اطلاعاتی اسناد و ایجاد و تدارک تسهیلات لازم برای پژوهشگران، از وظایف دیگر است. او معتقد است وظایف آرشیودار سه جنبه دارد: حراست از اسناد بالارزش، مشارکت در فرایند افزودن بر مجموعه و آماده‌سازی اسناد برای استفاده مراجعان و پژوهشگران (فدایی، ۱۳۹۰، ص ۱۹۱).

رشته تخصصی آرشیو هم به درون و هم به بیرون توجه دارد. آرشیوداران مسئول گردآوری، پردازش و حفاظت از مجموعه‌یشان هستند؛ علاوه‌براین آن‌ها موظف هستند که تضمین کنند که این مجموعه‌ها تا حد امکان توسط کاربران مورد استفاده قرار می‌گیرد. منابع آرشیویی معمولاً به‌دلیل ارزش ذاتی (ارزش آن‌ها به‌عنوان یک شیء) حفاظت و نگهداری نمی‌شوند بلکه به‌دلیل استفاده و کاربردی که می‌توانند داشته باشند، نگهداری می‌شوند. آرشیوها برای استفاده هستند. چون آرشیوها به‌وجود آمده‌اند تا استفاده شوند، برای بسیاری از آرشیوداران، پدیدار

شدن (ظهور) اینترنت و شبکه جهانی وب فرصت مغتنمی برای توسعه مخاطبان مجموعه‌ی‌شان است. وب یک بستر قدرتمند برای ایجاد مخازن، به اشتراک‌گذاری اطلاعات درباره مجموعه‌ها و به‌دست آوردن کاربران جدید است. وب اصول آرشیوها را که تحت وظایف سنتی آرشیوداران اجرا می‌شوند، تغییر نمی‌دهد. پس وب چه چیزی را تغییر می‌دهد؟ تقریباً برای همه آرشیوها، وب راهی است برای تعامل و ارتباط با عموم مردم. وب چگونه تعامل و ارتباط ما را با کاربرانمان تغییر می‌دهد؟ به نظر من عمده‌ترین تغییرات عبارتند از:

- راهنمایی کاربران تا منابعی که نیاز دارند را مکان‌یابی کنند؛
- حجم و نوع درخواست‌های مرجع؛
- انتظارات کاربران درباره چگونگی اجرای پژوهش‌هایشان؛
- انتظارات کاربر در مورد سرعت در فرایند خدمات مرجع؛
- جابه‌جایی حجم کاری از محققان و پژوهشگران به آرشیوداران؛
- افزایش حجم کاری آرشیوداران (Theimer, 2010, pp. 1-2).

اغلب آرشیوداران شکایت می‌کنند که اگرچه حرفه‌شان با رسانه‌های متنوعی مثل کتاب، فیلم، و ... سروکار دارد، اما آرشیودار غالباً یک تصویر کلیشه‌ای دارد: قدیمی و رنگ و رو رفته، زندگی در گذشته، نگران (شیفته) اسنادش، ناتوان از سروکار داشتن با فناوری، برآوردن خواسته‌های پژوهشگرانی که به‌نظر آرشیودار لایق و شایسته هستند. آرشیوها همیشه به‌عنوان مکانی پر از گرد و خاک و کپک‌زده (و یا هر دو) شناخته می‌شوند. آرشیوها مکان‌هایی خلوت، به‌ندرت دیده شده، آرام و تاریک هستند. با پذیرش فناوری و فرصت‌هایی که وب فراهم می‌کند آرشیوداران می‌توانند آن ظاهر و قالب کلیشه‌ای را بشکنند و نشان بدهند که در حقیقت ما محافظ از دنیا بی‌خبر اسناد متلاشی‌شده نیستیم (Theimer, 2010, p. 6).

آرشیو ۲، رویکردی نوین برای استفاده از ابزارها، فنون، فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و نرم‌افزارهای اجتماعی در امور آرشیو و حرکت به‌سوی آرشیوهای بدون مرز است. به‌عبارت‌دیگر، آرشیو ۲، استفاده از وب و فناوری‌های وب ۲ برای ایجاد بستری مناسب جهت برقراری ارتباط و تعامل میان کاربران و آرشیودار به‌منظور ارائه بهتر خدمات اطلاعاتی است. آرشیو ۲ یک نظام کاملاً دموکراتیک و مبتنی بر مشارکت و همکاری دوسویه میان آرشیودار و کاربر آرشیو است. در آرشیو نسل ۲ کاربران به آرشیو پاسخ می‌دهند و آرشیو به کاربران. بنابراین، آرشیوهای ۲، کاربر محور و کاربر پسند هستند. در واقع آرشیو ۲، با ویژگی‌های دلپذیرش، آرشیو دلخواه کاربران قرن ۲۱ است. با راه‌اندازی وبگاه‌های مبتنی بر وب ۲ برای آرشیوها، کاربران نیز به ج‌رگه دست‌اندرکاران فرایند گردآوری، سازماندهی، رده‌بندی، اشاعه و بازیابی اطلاعات و منابع

اطلاعاتی در نظام سازماندهی آرشیو می‌پیوندند. آرشیو ۲ در واقع تعامل، همکاری و اشتراک اطلاعات و تجربه میان آرشیوداران و کاربران است.

منابع

۱. اسفندیاری مقدم، علیرضا؛ حسینی‌شعار، منصوره. (۱۳۹۰). میزان آشنایی و استفاده کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی همدان از امکانات و قابلیت‌های وب. ۲. کتابداری و اطلاع‌رسانی، شماره ۵۳، صص ۱۵۳-۱۸۲.
۲. اصنافی، امیررضا (۱۳۹۲). آرشیو وب در ایران: از تصور تا واقعیت. کتاب ماه کلیات، شماره ۱۸۶، صص ۶-۸.
۳. اصنافی، امیررضا؛ پاکدامن نائینی، مریم؛ باواخانی، آناهیتا (۱۳۸۸). آرشیو ۲؛ رهیافتی نو در خدمات اطلاع‌رسانی و مدیریت اسناد الکترونیکی. در: مجموعه مقاله‌های نخستین همایش ملی آرشیوی (آرشیو برای همه). به کوشش غلامرضا عزیزی. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، صص ۹۴-۱۰۷.
۴. الماسی‌زفره، صادق؛ برومند، محمدعلی. (۱۳۸۸). نقش آرشیویست‌ها در عصر اطلاعات. در: آرشیو، کتابخانه و موزه و جوه اشتراک و افتراق؛ مجموعه مقالات هشتمین همایش سراسری انجمن علمی، دانشجویی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه الزهراء (س). به کوشش سعید رضایی شریف‌آبادی و نگین نیکومظری. تهران: کتابدار، صص ۲۰۷-۲۱۸.
۵. امیری، مجتبی و یونس‌نوری مرادآبادی. (۱۳۹۱). بررسی رابطه میان نگرش سیاسی، اعتماد به رسانه ملی، مخاطبان فعال، و گرایش دانشجویان دانشگاه‌های تهران به شبکه‌های اجتماعی مجازی. مطالعات میان رشته‌ای در رسانه و فرهنگ، ۲ (۲)، صص ۳۹-۶۳.
۶. برات دستجردی، نگین و سمیه صابری. (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر اعتماد به اینترنت و افسردگی در دانشجویان دانشگاه‌های پیام نور شهر اصفهان. تحقیقات علوم رفتاری، ۵ (۱۰)، صص ۳۳۲-۳۴۱.
۷. بشیر، حسن و محمدصادق افراسیابی. (۱۳۹۱). شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و سبک زندگی جوانان: مطالعه موردی بزرگترین جامعه مجازی ایرانیان. تحقیقات فرهنگی ۱ (۵)، صص ۳۱-۶۲.
۸. رضایان قیبه‌باشی، احد. (۱۳۹۲). شبکه‌های اجتماعی، پدیده فراگیر عصر ارتباطات. راه‌آورد نور، ۴۲، صص ۱۲-۱۷.
۹. سلیمانی‌پور، روح‌الله. (۱۳۸۹). شبکه‌های اجتماعی؛ فرصت‌ها و تهدیدها. راه‌آورد نور، ۳۱، صص ۱۴-۱۹.
۱۰. سهیلی، فرامرز؛ خلیلی، لیلا؛ دالوند، معصومه. (۱۳۸۸). تحلیل محتوای میزهای آرشیو دیجیتال وبگاه‌های آرشیوها. در: آرشیو، کتابخانه و موزه و جوه اشتراک و افتراق؛ مجموعه مقالات هشتمین

- همایش سراسری انجمن علمی، دانشجویی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه الزهرا (س). به کوشش سعید رضایی شریف‌آبادی و نگین نیکومنظری. تهران: کتابدار؛ ۸۳-۱۰۸.
۱۱. صابری، محمدکریم؛ صدیقی، حسن. (۱۳۸۶). تغییر دوباره وب: مروری بر وب ۱ با نگاهی به وب ۲. اطلاع‌یابی و اطلاع‌رسانی. شماره ۳. صص ۱۱-۱۷.
۱۲. ضیایی‌پرو، حمید و سیدوحید عقیلی. (۱۳۸۸). بررسی نفوذ شبکه‌های اجتماعی مجازی در میان کاربران ایرانی. رسانه. شماره ۸۰. صص ۲۳-۴۲.
۱۳. طباطبایی امیری، فائزه‌السادات؛ خبازان، بنت‌الهدی. (۱۳۸۹). آرشیو رقمی و نقش آن در هدایت مدیریت دانش و تسهیم سرمایه‌های فکری. گنجینه اسناد. شماره ۷۹. صص ۹۲-۱۱۶.
۱۴. فدایی، غلامرضا. (۱۳۹۰). مقدمه‌ای بر شناخت اسناد آرشیوی. تهران: سمت.
۱۵. کریپر، گلن؛ مارتین، رویستون. (۱۳۹۰). فرهنگ‌های دیجیتال؛ درک رسانه‌های جدید. ترجمه مرضیه وحدانی. تهران: نشر ساقی.
۱۶. مصاحب‌فرده زهرا؛ شکرزاده، مه‌ری (۱۳۹۱). بکارگیری شبکه‌های اجتماعی در آرشیوها. (ارائه کلاسی واحد مدیریت آرشیو، دانشگاه تهران)
۱۷. نجفقلی‌نژاد اعظم؛ حسن‌زاده، محمد؛ صادق‌زاده وایقان، علی (۱۳۹۰). دنیای مجازی: امکانات، قوانین، روش‌ها و ابزارهای بازیابی. تهران: نشر کتابدار.
۱۸. نشاط، نرگس. (۱۳۸۸). نقش یونسکو در حفظ میراث مستند جهانی. گنجینه اسناد. شماره ۷۶. صص ۱۰۳-۱۱۰.
۱۹. نگهبان، محمدباقر. (۱۳۹۱). وب ۲ و کتابخانه ۲. شیراز: نشر همیار.
۲۰. نوروزی، علیرضا. (۱۳۸۷). کتابخانه ۲: خدمات کتابخانه‌ای مبتنی بر وب ۲. کتاب ماه کلیات. شماره ۱۳۱. صص ۲۴-۳۵.
۲۱. نوشین‌فرده، فاطمه؛ رضایی‌شریف‌آبادی، سعید؛ عشق‌آبادی، مریم. (۱۳۹۱). بررسی سیاست‌های مجموعه‌سازی آرشیوهای وب ملی کشورهای منتخب: ارائه سیاهه پیشنهادی برای آرشیوهای وب ملی. گنجینه اسناد. شماره ۸۵. صص ۸۰-۱۰۶.
- Society of American Archivists. (۲۰۰۹). *Social Network Services*. Retrieved from: <http://interactivearchivist.archivists.org/technologies/socialnetworking>.
  - Theimer, Kate (۲۰۱۰). *Web ۲.۰ tools and strategies for archives and local history collections*. London: Facet Publishing.
  - Nogueira, Marta. (۲۰۱۰). *Archives in Web ۲.۰: New Opportunities*. Retrieved from: <http://www.ariadne.ac.uk/issue۶۲/nogueira>.